

Week 13 - De Toelast / Wijnkopersgildehuis / Hendrick de Keyser

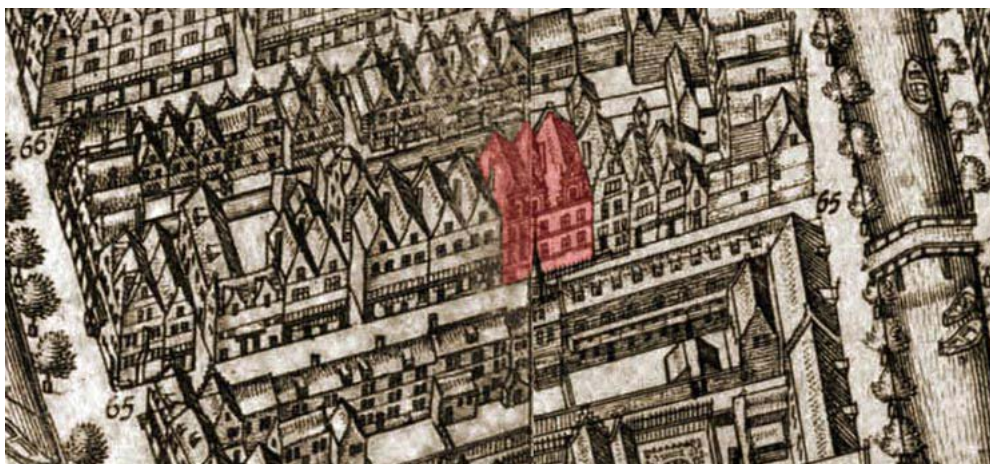
Na een lange bloeiperiode slaat in de 16de eeuw de waardering van de stadsbevolking voor geestelijken en kloosters om. Dat heeft direct effect op de welstand van de kloosterlingen en na eeuwen bezittingen vergaard te hebben beginnen de conventen met het afstoten van vastgoed om de eindjes aan elkaar te kunnen knopen. Vooral de aaneengesloten grondstukken aan de Oude Zijde zijn het stadsbestuur een doorn in het oog, omdat al het oost-west-verkeer enorme omwegen moet maken.

Koestraat

In 1525 weet de stad een flink deel van het Bethaniënklooster (Sint Maria Magdalena in Bethaniën) tussen Oudezijds Achterburgwal en Kloveniersburgwal te kopen en rooit daarop de Koestraat, die

Boven: Fragment uit de kaart van Pieter Bast uit 1597. De vier huizen in de Koestraat zijn rood gemarkeerd.

Links: De quizfoto: Koestraat 10-12, het voormalig Wijnkopersgildehuis.

ook meteen bebouwd wordt. In 1551 koopt houtkoper Elbert Jacobsz een perceel bouwgrond van 9½ meter breed aan de zuidzijde van de straat en bouwt daarop – tezamen met scheepstimmerman Jacob Meeuws, die zo'n zelfde grondstuk bezit – een viertal huizen. Deze huizen liggen een stuk terug van de rooilijn, wat in die jaren een gebruikelijke wijze van bouwen is als men een voorerf wenst. Op de kaart van Pieter Bast van 1597 is dat goed te zien. Elbert zal dat voorerf voor zijn houtvoorraad nodig hebben gehad. Het derde pand naast Elbert komt in bezit van Claes Jansz Geus en tussen 1609 en 1611 weet Geus ook de overige panden in bezit te krijgen. Geus sluit nu een deal met metselaar/aannemer Hendrick Gerritsz, die van de vier huizen de ruimte tot de rooilijn gaat opvullen door verlenging van alle vier de panden. Als betaling krijgt Hendrick één van de panden, het eerste vanaf de burgwal (Koestraat 8) in eigendom op zijn naam geschreven. Dit alles gebeurt nog in 1611. Van de drie overige panden laat Geus er twee maken door het metselen van een nieuwe tussenmuur. Het middelste huis wordt opgeofferd aan gangen en trappenhuisen. De daken blijven echter gehandhaafd, dus de

nieuwe woningen hebben een gedeeld dak. De vier huizen kennen ook nog eens een aantal gemeenschappelijke bouwmuren, met de nodige problemen van dien. Geus noemt zijn dubbele huis 't Vergulden Leeuwshoofd. De indruk bestaat dat hij dit huis als speculatie-object beschouwt, maar dan heeft hij geen rekening gehouden met de nieuwe uitleg aan de Herengracht, waar de grondstukken veel rianter zijn. Al ziet de voorkant er aardig uit, de achterkant bestaat uit drie huizen die al een halve eeuw oud zijn. In elk geval doet hij in 1613 zijn verbouwde huizen van de hand. Niet vrijwillig! Hij heeft bij de stedelijke overheid een schuld van f 22.000,- opgebouwd en de stad neemt als betaling een aantal panden van hem over, waaronder dit in de Koestraat.

Links:

De Koestraat op de kaart van Balthasar Florisz van Bercenrode uit 1625. De vier huizen zijn verbouwd en liggen nu aan de rooilijn. Gemarkeerd zijn alleen de drie huizen van Geus.

Rechts:

Een vergelijkbaar complex van drie panden onder één architectuur aan de Herengracht van dezelfde bouwer Hendrick Gerritsz geeft een beeld hoe de panden in de Koestraat er mogelijk uitzagen. Afbeelding uit het brandspuitenboek van Jan van der Heijde

Nieuwe voorgevel Hendrick Gerritsz

Voor het jaar 1611 is de voorgevel van 't Vergulden Leeuwshoofd bijzonder te noemen door het toepassen van halsgeveltoppen en dat terwijl pas tegen 1640 de overbekende halsgevels van Philip Vingboons verschijnen. Andere projecten van Hendrick Gerritsz met drie gevels onder één architectuur, zoals Herengracht 222-226 uit 1616, laten nog trapgeveltoppen in de traditie van Hendrick de Keyser zien (zie afbeelding pag. 69). Dat laatste voorbeeld demonstreert wel goed hoe de huizen in de Koestraat er uitgezien kunnen hebben.

De Toelast

Ook de stad vindt niet zo snel kopers en verhuurt beide huizen aan een herbergier. Die doopt zijn herberg om tot 'De Toelast'. Een toelast is een groot wijnvat maar kan ook een inhoudsmaat zijn en omvat dan 614,4 liter. Daarmee is het dubbelhuis tot één geworden. Dat Geus een 'hochstapler' is blijkt bij de overdracht, als nog vier rentebrieven opduiken die als betaling voor de overgenomen huizen uitgeschreven zijn. Geus heeft de huizen nooit volledig betaald. In 1630 achten 'burgemeesteren' de tijd gunstig om weer eens te

De Koestraat dankt zijn naam aan de nonnen van het Bethaniënklooster. Die haalden hun inkomsten onder meer uit het vetweiden van koeien, waarvoor ze op hun kloosterterrein koeienstallen gebouwd hadden. Zij hadden een naam hoog te houden, want zij mochten exclusief de koeien leveren voor de jaarlijkse schuttersmaaltijden. De stallen stonden aan een doodlopend pad. Nadat in 1525 de stad de strook grond met dat pad erop van de nonnen had gekocht, werd daarop de Koestraat aangelegd. Zoals u misschien weet, nam in die jaren de 'volksmond' de benoeming van straten voor zijn rekening. Het werd de Koestraat en dat is het vandaag nog.

onderzoeken of er verkocht kan worden. Ze vinden inderdaad een koper, namelijk de Overlieden van het Wijnkopersgilde. De koopsom valt tegen: f 7818,-.

Meteen na de koop wordt het linkerdeel (nr.12) van het huis opnieuw verhuurd aan de waard Gerrit Stuiver. In het rechterdeel (nr.10) trekken de Overlieden van het gilde.

Boven: Een reconstructie van de in opdracht van het Wijnkopersgilde gewijzigde voorgevel van Koestraat 10-12. Het ontwerp is in 1633 door Pieter de Keyser gemaakt, de reconstructie is in 1921 getekend door architect A.A. Kok.

Wijnkopersgilde

Al voor deze overdracht worden – door steeds wisselende bestemmingen – een hoop wijzigingen en aanpassingen aan de panden voorgenomen. Er zullen nog veel verbouwingen volgen. Om te beginnen wordt het pand weer in tweeën gesplitst met op nr.12 een zelfstandig woonhuis. In 1633 wordt aan de voorzijde van het pand nr.10 vergaderruimte ingericht voor het gilde. Aan de Koestraat komt een grootse natuurstenen toegangspoort van de hand van Pieter de Keyser, de zoon van Hendrick de Keyser. Vervolgens wordt in 1655 het totale achterste deel, dat wil zeggen de oorspronkelijke

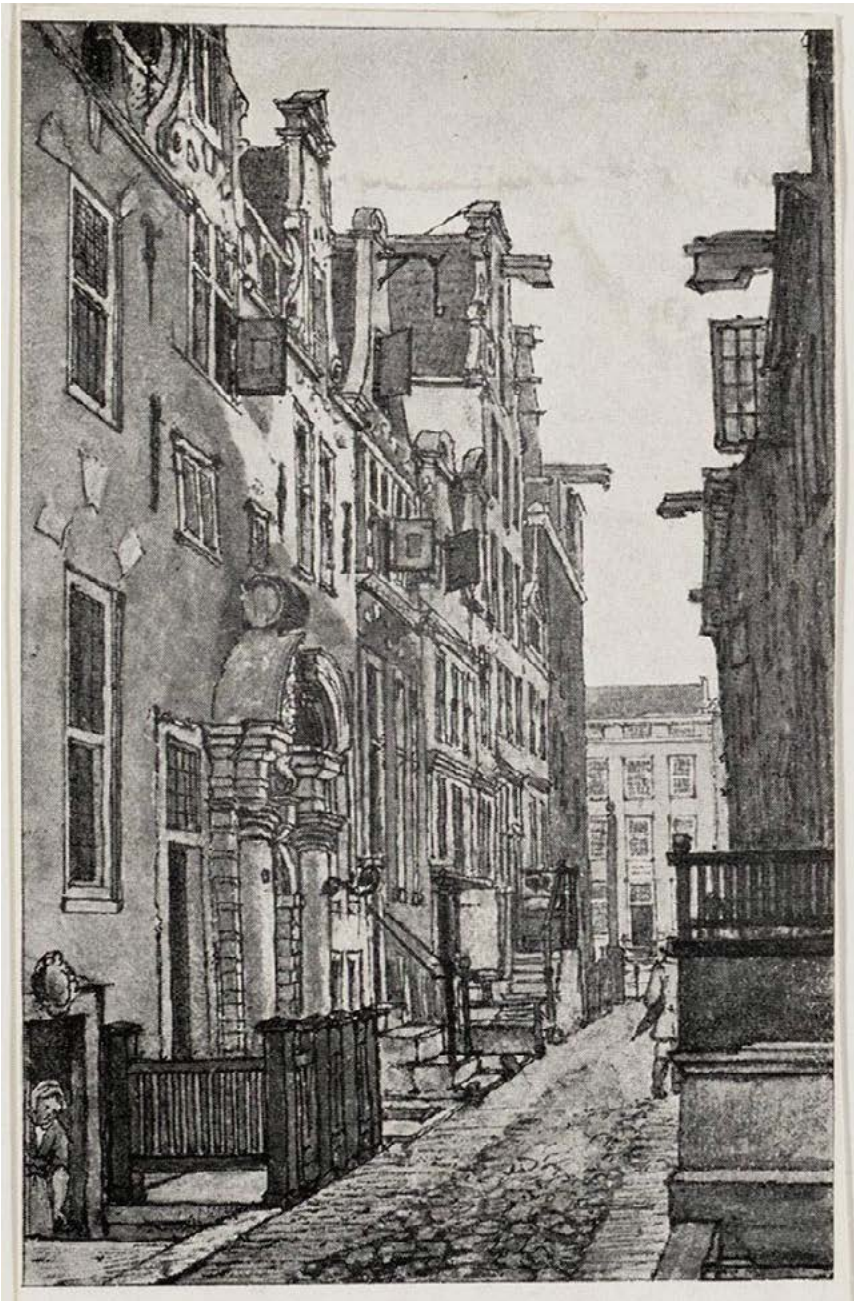
drie achterhuizen, herbouwd. Hierin wordt over twee-derde van de breedte een gildezaal ingericht. Frappant is dat het complex al die tijd (en vandaag nog steeds) onder drie daken verenigd blijft, met drie geveltoppen aan de straatzijde.

De Bataafse Republiek maakt in 1796 een einde aan alle gilden. We raken dan ook de draad kwijt omtrent het gildehuis in de Koestraat, om in 1917 een verloederd pand terug te vinden, waar de quizfoto een beeld van geeft. De kruisvensters zijn vervangen door schuiframen en nagenoeg alle natuurstenen details zijn uit de gevel gesloopt en opgevuld met afwijkende bakstenen. De huizen nrs.10 en 12 blijken nog verder gesplitst te zijn en omvatten, behalve logement Het Anker, op de verdiepingen meerdere woningen. In 1914 wordt nr.12 met het logement geveild, waarvoor op de quizfoto de veilingborden aan de gevel hangen. Op het moment van overname door Boelen wonen in beide panden in totaal 13 gezinnen.

Jacobus Boelen

In 1917 koopt wijnkoper Jacobus Th. Boelen (1876-1946) nummer 10 en het jaar erop ook nummer 12. In datzelfde jaar 1918 is Jacobus Boelen ook de eerste voorzitter van de in dat jaar opgerichte *Vereniging Hendrick de Keyser*. Boelen laat beide panden in 1921-1923 grondig restaureren en daarna als twee aparte huizen verhuren. Daarmee scheidt hij de succesformule van de vereniging: de restauratie terug

verdiene door het verhuren van de objecten. De restauratie wordt uitgevoerd door de bekende restauratiearchitect A.A.Kok, die de situatie van 1921 uitgebreid in tekening brengt. Koestraat 10 wordt in 1923 heel toepasselijk een wijnmuseum.

Bij zijn overlijden in 1946 vermaakt Boelen de panden in de Koestraat aan de vereniging Hendrick de Keyser, welke erfenis in 1947 geëffectueerd wordt.

Vereniging Hendrick de Keyser

De vereniging bereidt onmiddellijk een ingrijpende restauratie voor, die de panden het aanzien van 1633 terug moet geven. Dat vindt plaats in twee campagnes, in 1950-1953 en 1956-1957. De eerste verbouwing wordt begeleid door architect Johannes M. van Hardeveld, die in 1953 overlijdt. De eerste verbouwing betreft het voorste deel plus de gevel en de tweede de bouwconstructie, kelders en fundamenteën. De voorgevel wordt onderhanden genomen, waarbij vooral rust weerkeert in vensteropstelling. De twee toegangsdeuren links van de poort verdwijnen. De natuurstenen banden keren helaas niet terug. Na alle verbouwingen zijn originele zestiende-eeuwse bouwfragmenten van de oorspronkelijke huizen beperkt tot wat kraagstenen en klauwstukken. De geveltoppen aan de Koestraat, die door Boelen als ontmantelde halstoppen werden aangetroffen, zijn op basis van de vogel-

Links: De tekening van Gerrit Lamberts van het voormalige Wijnkopersgildehuis -1810
Boven: Een 16de-eeuwse kraagsteen is een van de zeldzame overgebleven bouwfragmenten

vluchtkaart van Balthasar Florisz en een tekening uit 1810 van Gerit Lamberts gereconstrueerd. Het voormalige Wijnkopersgildehuis werd een juweeltje met monumentenstatus (rijksmonument #3051) in een verder vrij sjofele Koestraat.

De Koestraat wordt na de oorlog boven de verloedering uitgetild door de nimmer aflatende inzet van Geurt Brinkgreve en zijn Stichting Diogenes, daarbij ondersteund door Ir. Ruud Meischke van Hendrick de Keyser. Beiden ijveren voor behoud en restauratie van historische panden en vooral passende bewoning daarna. Dat komt niet alleen de straat ten goede maar ook de verhuurmogelijkheden van het voormalige Wijnkopersgildehuis. In 1953 gaat het wijnmuseum op nr.10 helaas failliet en verandert in een soort partycentrum. In datzelfde jaar krijgt het Geschiedkundig Medisch-Pharmaceutisch Museum, zeg maar het apothekersmuseum, hier een nieuwe plek nadat Willem Sandberg het uit het Stedelijk Museum heeft verbannen. Vandaag zijn beide panden 10-12 in gebruik bij restauratieatelier J.A. Diepraam.

Aan deze aflevering werkten mee: Anneke Huijser, Ria Scharn en Arjen Lobach.

Lees ook:

[De Koestraat, sjiel en sjofel](#), in: *Ons Amsterdam*, 2014 (alleen digitaal uitgebracht)

[Het Vergulden Leeuws-hoofd of de Toelast](#), in: *Enige Merkwaaardige gebouwen in de Koestraat*, Ir. R. Meischke, *Jaarboek 53 (1961) Amstelodamum*, pp. 140-175

Links:
Recente interieur-
foto van Koestraat
10, de voormalige
gildezaal in het
achterhuis

Rechts:
Aquarel van het
Apothekersmu-
seum.

Linksonder:
De hal achter de
toegangspoort

